

Kalina Wojciechowska

Nauki dla wybranych. Charakterystyka ekskluzywnego nauczania Jezusa w Ewangelii Marka

Tytuł artykułu brzmi trochę prowokująco z dwóch powodów. Po pierwsze dlatego, że nauczanie Jezusa zwykle przywoływane jest jako przykład nauczania uniwersalnego, skierowanego do wszystkich – kobiet, mężczyzn, dzieci, Żydów i nie-Żydów, bogatych i biednych, sprawiedliwych i grzeszników itd. O tej przysłowiowej wręcz inkluzji, rozumianej jako otwartość *na wszystkich*, świadczą m.in. obrazki na okładkach podręczników do religii, czy popularyzatorskich książek prezentujących nauczanie Jezusa. Zazwyczaj Jezus otoczony jest tam dziećmi i dorosłymi różnej płci i w różnym wieku. Po drugie, pewna przewrotność polega na tym, że materiałem badawczym będzie Ewangelia Marka, która co prawda często nazywa Jezusa nauczycielem – διδάσκαλος (4,38; 5,35; 9,17.38; 10,17.20.35; 12,14.19.32; 13,1; 14,14), rabbim – ραββι, (9,5; 10,51; 11,21; 14,45), odnosi się czynności i procesu nauczania – διδάσκω, διδάχη, (1,21-22; 4,1-2)¹, ale za to treści nauczania, przynajmniej tego werbalnego, przytacza bardzo oszczędnie, najbardziej lakonicznie ze wszystkich ewangelii kanonicznych².

Zazwyczaj pokazując cechy charakterystyczne nauczania Jezusa i opracowując ten materiał dla celów edukacyjnych, bierze się pod uwagę wszystkie ewangelie³. Zwraca się wtedy uwagę na fakt, że Jezus dopasowuje swoje orę-

¹ E. K. Broadhead, *Naming Jesus: Titular Christology in the Gospel of Mark*, JSNT Supplement Series 75, Sheffield 1999, s. 81 twierdzi nawet, że „wizerunek Jezusa-nauczyciela jest głównym obrazem pozwalających scharakteryzować Jezusa mesjasza w Ewangelii Marka”.

² R.A. Burridge, *Cztery Ewangelie, jeden Jezus. Interpretacja symboliczna*, Kraków 2014, s. 61.64.

³ Zob. np. H. Horne, *Jesus the Teacher: Examining His Expertise in Education*, Revised and Updated by A. M. Gunn, Grand Rapids 1998; R. Zuck, *Teaching As Jesus Taught*, Eugene

dzie do audytorium, przed którym przemawia. Rzeczywiście, łatwo jest pokazać zróżnicowanie – zwłaszcza pod względem formy – nauczania skierowanego do tłumów (np. kazanie na górze w Mt 5-7), mów skierowanych do faryzeuszy opartych o diatrybę (np. Mt 12,2-8), nauczania w przypowieściach, które ma spluralizowane audytorium (np. Łk 15,1-2 i trzy przypowieści o radości ze względu na odnalezienie), nauczania formalnie skierowanego do indywidualnych osób (np. do Nikodema J 3,1-11, czy do bogatego młodzieńca Mk 10,17-22), w rzeczywistości zaś mającego charakter o wiele bardziej generalny. Jednocześnie można zauważyć też odchodzenie od traktowania nauczania Jezusa *en bloc* ze względu na zróżnicowanie czterech ewangelii pod względem stylu, kompozycji, uwzględniania oczekiwań i kompetencji odbiorców wywodzących się z różnych grup etnicznych i społecznych itp⁴. Dzięki koncentracji na jednej ewangelii daje się niekiedy uchwycić elementy, które giną przy próbach harmonizacji czterech tekstów. Również dlatego przedstawiony tutaj materiał będzie obejmował tylko jedną ewangelię – Ewangelię Marka.

Jeśli nauczanie Jezusa w Ewangelii Marka podzielić ze względu na odbiorców, to w oczy od razu rzucają się różnice w treści i formie pomiędzy publicznym nauczaniem skierowanym do heterogenicznych tłumów, nazywanych często *ludem*, do nieokreślonej liczebnie grupy (np. faryzeuszy lub saduceuszy) lub

2002; P. Perkins, *Jesus as Teacher*, Cambridge 1990; J. T. Dillon, *Jesus as a Teacher. Multidisciplinary Case Study*, Eugene 1995; R. Riesner, *Jesus as Preacher and Teacher*, [w:] *Jesus and the Oral Gospel Tradition*, ed. H. Wansborough, London-New York 2004, s. 185-210; G. Theissen, *Jesus as an Itinerant Teacher: Reflections from social History on Jesus' Roles*, [w:] *Jesus Research: An International Perspective*, ed. J. H. Charlesworth, P. Pokorny, Grand Rapids 2009; C. Keith, *Jesus' Literacy: Scribal Culture and the Teacher from Galilee*, London-New York 2011; R. W. Pazmiño, *God with Us: Jesus, the Master Teacher*, [w:] tenże, *God Our Teacher: Basics in Christian Education*, Grand Rapids 2001, s. 59-86; J. Kozyra, *Nowa nauka Jezusa – kaine didache w ewangeliach synoptycznych*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 2005, t. 38, z. 1; F. Mickiewicz, *Wspólnota uczniów Jezusa. Powołanie-formacja-pośtannictwo*, Ząbki 2008.

⁴ Zob. np. A. T. Robertson, *The Teaching of Jesus in Mark's Gospel*, *The Biblical World* Vol. 52, nr 1 (1918), s. 83-91; E. K. Broadhead, *Naming Jesus: Titular Christology in the Gospel of Mark*, JSNT Supplement Series 175, Sheffield 1999; tenże, *Teaching with Authority: Miracles and Christology in the Gospel of Mark*, JSNT Supplement Series 74, Sheffield 1992; J. Yueh-Han Yieh, *One Teacher: Jesus' Teaching Role in Matthew's Gospel Report*, Berlin-New York 2004; S. Haręzga, *Jezus i Jego uczniowie. Model chrześcijańskiej formacji w Ewangelii według św. Marka*, Lublin 2006; O. D. Vena, *Jesus, disciple of the Kingdom. Mark's Christology for Community in Crisis*, Eugene 2014; V. K. Robbins, *Jesus the Teacher. A Socio-Rhetorical Interpretation of Mark*, Minneapolis 1992; M. Naickanparampil, *Jesus as Teacher in Mark. A Redaction-Critical Study of the Didactic Terminology in the Second Gospel*, Rome 1986.

do jednej osoby, która jednak reprezentuje określony typ odbiorców (np. bogaczy przywiązanych do swojego majątku), oraz naukami przeznaczonymi dla wybranych – dla grona uczniów, dla Dwunastu, dla czterech, trzech, czasem nawet dla jednego ucznia z tej wyselekcjonowanej grupki. W przeciwieństwie do nauczania publicznego, słowa do małej grupy wybranych wypowiedane były często na osobności⁵. Miejsc mówiących o takim nauczaniu można znaleźć w Ewangelii Marka około trzydziestu⁶. Obejmują nie tylko słowne nauczanie, ale też naukę niewerbalną, epizody taumaturgiczne i teofanijne⁷, których świadkami byli wybrani uczniowie. Tutaj warto zauważyć, że to narrator Ewangelii Marka jest pierwszym wśród nowotestamentowych hagiografów, który używa terminu *uczeń* (μαθητής) na określenie wybranych. Wiąże się z tym implikacja aktywnego naśladowania nauczyciela, a nie tylko biernego przyjmowania nauki. A zatem *uczniowie* to ci, którzy mają naśladować Jezusa⁸. Na tle fragmentów dotyczących publicznego nauczania i działania Jezusa liczba pasusów odnoszących się do nauczania na osobności i do nauczania wybranych wydaje się pokaźna. W tym tekście – ze względu na ograniczenia objętościowe – przeanalizowane zostaną tylko programowe założenia nauki Jezusa dla wybranych, zawarte w pierwszej dłuższej mowie skierowanej do Dwunastu i tych, którzy „byli wokół Jezusa razem z Dwunastoma” (Mk 4,10nn)⁹.

W inicjalnym zdaniu mowy (Mk 4,11) uwagę zwraca fraza: „została wam dana tajemnica królestwa Bożego.” *Tajemnica* zestawiona z przekazaniem nauki

⁵ Dlatego jednym z kryteriów podziału materiału była formuła *na osobności κατ' ἰδίαν* lub jej ekwiwalent.

⁶ Ta liczba może być różna w zależności od tego czy połączy się razem, czy też rozdzieli następujące bezpośrednio po sobie epizody.

⁷ Ewangelista cuda traktuje jako naukę, o czym świadczy m.in. opis uzdrowienia „opętanego” w Kafarnaum; kiedy Jezus uwolnił opętanego, świadkowie cudu *byli zdumieni tak, że dyskutowali między sobą, mówiąc: Co to jest? Jakaś nowa nauka [głoszona] z mocą: i duchom nieczystym rozkazuje, i są Mu postuszne* (Mk 1,27; por. też Mk 4,38; 5,35; 9,17).

⁸ We wspólnocie, utworzonej częściowo na wzór hellenistycznych szkół filozoficznych (np. Akademii Platńskiej), nauczyciel/mistrz, bardziej niż sama jego nauka, stawał się wzorcem postępowania dla uczniów; poczucie wspólnotowości oraz relacje pomiędzy uczniami a nauczycielem wzmacniane były m.in. wspólnymi ucztami/posiłkami oraz propagowaniem idei równości, wedle której mistrz był *pierwszym wśród równych*; zob. O. D. Vena, *Jesus, Disciple od Kingdom: Mark's Christology for a Community in Crisis*, Eugene 2014, s. 20-21.29-34.

⁹ Formuła οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς δώδεκα z Mk 4,10 sugeruje, że chodzi tu o grono bliskich uczniów, a więc potencjalnych późniejszych naśladowców Jezusa, którzy towarzyszyli Jezusowi, przebywali z Nim, ale nie należeli do grupy Dwunastu.

na osobności, gdy [Jezus] *był sam* (καὶ ὅτε ἐγένετο κατὰ μόνας), wymownie świadczy o hermetyczności i ekskluzywności przekazywanych treści. Jak wspomniano, jest to pierwsza, przytoczona jako mowa niezależna, nauka dla wybranych, a więc swojego rodzaju tekst programowy, zawierający założenia i cele nauczania oraz formacji tych wybranych, którym *dana została tajemnica królestwa*. Formację można tu zdefiniować za Wincentym Okoniem jako „system działań zmierzających do tego, aby uczącej się jednostce umożliwić poznanie świata, przygotowanie się do zmieniania świata i ukształtowanie własnej osobowości”¹⁰. Ten holistyczny *program edukacyjny dla wybranych* poprzedzony został opisaniami samego wybrania – tzw. epizody powołaniowe podkreślają nawiązanie osobistych relacji pomiędzy wybranym a wybierającym m. in. przez wzmiankę o kontakcie wzrokowym, spojrzeniu (εἶδεν), które nie jest „zwykłym patrzeniem lub oglądaniem świata, [lecz] [...] jest to spojrzenie, które przenika wewnątrz i serce człowieka”¹¹ (powołanie Szymona, Andrzeja, Jana, Jakuba – Mk 1,16-20, Lewiego – Mk 2,14, wybór dwunastu – Mk 3,13-19). Inicjatywa powołania zawsze wychodzi od nauczyciela. Kontrastuje to z publiczną nauką, której przysłuchują się ci, którzy chcą, albo ci, którzy specjalnie pofatygowali się, by zadać nauczycielowi pytanie lub by się Go poradzić. Dla odbiorców tekstu Markowego oznacza to, że znalezienie się wśród wybranych determinowane jest wyłącznie wolą Jezusa, a nie staraniami i zabiegami ludzkimi, wiąże się też z *tajemnicą królestwa* i (u)kształtowaniem, a właściwie wychowaniem – rozumianym jako *działania zmierzające do pozyskania wiedzy i umiejętności*¹² – do służby temu królestwu.

W tym miejscu warto przyjrzeć się nieco formie mowy programowej. Mk 4,11-20 przypomina niewątpliwie ówczesne teksty o charakterze apokaliptycznym i nieco późniejsze teksty o charakterze gnostyckim. W obu gatunkach spotyka się formę zwaną *dialogiem objawienionym*¹³, w którym nauczyciel – anioł, postać znana z Biblii (w apokalipsach) albo sam Jezus, najczęściej zmartwychwstały (w tekstach gnostyckich) objaśniają wybranemu uczniowi lub wybranym uczniom tajemnice, wykładają zasady kosmogoniczne, często ujawniają

¹⁰ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998, hasło: *Kształcenie*, s. 189-191.

¹¹ F. Mickiewicz, *Wspólnota uczniów Jezusa. Powołanie-formacja-postannictwo*, Ząbki 2008, s. 19.

¹² Z. Kwieciński, *Przedmowa*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 1, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa 2006, s. 11.

¹³ Por. *Ewangelia Judasza*, wstęp, tłumaczenie z koptyjskiego i komentarz W. Myszor, „Studia Antiquitatis Christianae”. Series Nova 3, Katowice 2006, s. 14, przypis 39.

przyszłość i pomagają *zrozumieć* dzieje świata, przebieg wydarzeń zaplanowanych przez Boga od początku do czasów ostatecznych. Podobnie wygląda to i w Markowym dialogu.

Wielu biblistów unika jednoznacznej opinii, co w Mk 4,11 oznacza fraza *μυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ*¹⁴, czy odnieść ją bezpośrednio do przypowieści o siewcy¹⁵, czy potraktować raczej tak, jak traktuje ją apostoł Paweł m.in. w Ef 1,3-14 – jako odwieczny, zbawczy plan Boży¹⁶: „...w nim [Chryście] wybrał nas przed założeniem świata, abyśmy byli święci i nienaganni przed obliczem jego w miłości. Przeznaczył nas dla siebie do synostwa przez Jezusa Chrystusa, według upodobania swojej woli. Ku uwielbieniu chwalebnej łaski swojej, którą nas obdarzył w Umilowanym. W nim mamy odpuszczenie grzechów, według bogactwa jego łaski, której nam hojnie udzielił w postaci wszelkiej mądrości i roztropności, oznajmiwszy nam według swego upodobania [...] tajemnicę (*mysterion*) woli swojej, aby z nastaniem pełni czasów wykonać ją i w Chrystusie połączyć w jedną całość wszystko, i to, co na niebiosach, i to, co jest na ziemi w nim, w którym też przypadło nam w udziale stać się jego częścią, nam przeznaczonym do tego od początku, według postanowienia tego, który sprawuje wszystko według zamysłu swojej woli, abyśmy się przyczyniali do uwielbienia jego chwały, my, którzy jako pierwsi nadzieję mieliśmy w Chrystusie. W nim i wy, którzy usłyszeliście słowo prawdy, ewangelię zbawienia waszego i uwierzyliście w niego, zostaliście zapieczętowani obiecany Duchem św., który jest rękojmią dziedzictwa naszego aż nastąpi odkupienie własności Bożej ku uwielbieniu jego chwały.”

Leksyka – *mysterion*, konwencja gatunkowa – *dialog objawieniowy*, i pokrewieństwo gatunkowe (*apokaliptyka*) podpowiada, że Markowe rozumienie *tajemnicy* podobne jest do rozumienia Pawłowego. Nie ma w tym nic dziwnego, jeśli uznać tradycję, że Marek był przez jakiś czas uczniem i towarzyszem apostoła Pawła, a w ewangelii znajduje się sporo paulinizmów leksykalnych, semantycznych, syntaktycznych i teologicznych¹⁷. Dla Marka więc *tajemnica* ściśle

¹⁴ Por. I. mnoga u innych synoptyków – Mt 13,11; Łk 8,10 – w podobnym kontekście.

¹⁵ N. C. Burbules, *Jesus as Teacher*, [w:] *Spirituality and Ethics in Education: Philosophical, Theological and Cultural Perspectives*, ed. H. Alexander, <http://faculty.education.illinois.edu/burbules/papers/jesus.htm> (27.11.2015).

¹⁶ S. Hareźga, *Jezus i Jego uczniowie. Model chrześcijańskiej formacji w Ewangelii według św. Marka*, Lublin 2006, s. 106. Przegląd stanowisk odnośnie do rozumienia *mysterion* w Mk 4,11-12 – C. S. Rodd, *The Teaching of Jesus in the Gospel According to St. Marc*. Ph. D. Thesis, King's College, s. 79-83, kclpure.kcl.ac.uk/portal (25.11.2015).

¹⁷ Zob. K. Romaniuk, *Zagadnienie paulinizmów w ewangelii św. Marka*, CT 45/3 (1975), s. 19-29.

wiąże się wybraniem (odwiecznym) i przeznaczeniem do tego, aby wypełniać wolę Bożą (w czasach ostatecznych).

Tak rozumianą *tajemnicę* należy teraz rozpatrzyć w świetle dookreślenia: *tajemnica królestwa Bożego*. To dookreślenie sprawia, że już ta pierwsza mowa implikuje pewien rozwój: od ekskluzywizmu (*tajemnica*) do inkluzywizmu (*królestwo Boże* rozprzestrzeniające się w świecie), co bardzo dobrze uchwycił też apostoł Paweł, pisząc o „tajemnicy woli Bożej, aby z nastaniem pełni czasów wykonać ją i w Chrystusie połączyć w jedną całość wszystko: i to, co jest na niebie, i to, co jest na ziemi” (Ef 1,9-10). Interpretacja Markowego wyrażenia *tajemnica królestwa Bożego* przebiega na dwóch poziomach. Pierwszy poziom wiąże się z kontekstem węższym, bezpośrednim, odwołującym się do zarysowanej przez hagiografa sytuacji wybranych – bohaterów tej narracji¹⁸. Drugi poziom łączy się z kontekstem szerszym, odwołującym się do antycypowanego rozprzestrzeniania ewangelii o królestwie i uwzględniającym odbiorców ewangelii – wyznawców Jezusa zmartwychwstałego¹⁹ – którzy znaczenie przypowieści znają i szukają dla niego zastosowania w swojej sytuacji. W wariacie pierwszym akcent położony jest jednak na aktualizacji i personalizacji *zasianych* wymienionych w wyjaśnieniu przypowieści w. 20.: „tymi zaś, którzy są zasiani na dobrej ziemi, są ci, którzy słuchają słowa, przyjmują je i wydają plon trzydziestokrotny i sześćdziesięciokrotny, i stokrotny.” W wariacie drugim akcentuje się, aktualizuje i personalizuje postać siewcy oraz zwraca baczniejszą uwagę na samą czynność zasiewu oraz wydawanie plonu.

W wariacie pierwszym (kontekst węższy) Jezus nie wskazuje jednoznacznie, że to On, czy Bóg, czy ktokolwiek inny jest siewcą²⁰. To niedookreślenie, wpisane zresztą w konwencję gatunkową przypowieści oraz w strategię edukacyjną²¹, pozostawione jest po to, aby z siewcą mogli identyfikować się później sami uczniowie (naśladowcy Jezusa) oraz – na podstawie własnych przeżyć i doświadczeń – konkretni odbiorcy/lektorzy Ewangelii Marka. Ziarnem jest słowo (4,14), Jezusowe nauczanie, które nie zawsze przynosi efekt; nie zostaje ono zasiane w tych, którzy z różnych powodów *są na zewnątrz* (por. 4,11), nie zostali wybrani. Wybrani to z kolei ci, „którzy słuchają słowa, przyjmują je

¹⁸ S. Harężga, dz. cyt., s. 107.

¹⁹ N. C. Burbules, dz. cyt. (27.11. 2015).

²⁰ Inaczej np. S. Harężga, dz. cyt., s. 105, który dookreśla postać siewcy.

²¹ H.K. Lee, *Jesus Teaching Through Discovery*, A Journal of the International Christian Community for Teacher Education, Vol. 1, nr 2 <http://ictejournal.org/issues/v1i2/v1i2-lee/> (26.11. 2015).

i wydają owoc trzydziesto-, sześćdziesięcio- i stokrotny” (4,20)²², a więc wymienieni w tekście uczniowie, uczestnicy nauczania *na osobności*. Na czym polega *nydawanie owocu*, wyjaśnia ujęcie tej przypowieści w szerszym kontekście.

Wariant drugi (kontekst szerszy) mówi o rozprzestrzenianiu się ewangelii o królestwie aż do czasów ostatecznych i uwzględnia, w sposób wyraźniejszy niż poprzedni wariant, sytuację bezpośrednich historycznych odbiorców dzieła Marka – wspólnotę zobligowaną do głoszenia ewangelii, ale znajdującą się w kryzysie, zagrożoną prześladowaniami, oraz sytuację każdego późniejszego lektora, identyfikującego się z uczniami. Po wypełnieniu zaplanowanego od początku świata dzieła zbawienia – a więc po męce, śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa, które stanowią fundament *mysterionu* – uczniowie przejmują funkcję Jezusa jako głosiciela ewangelii – zasiewającego słowo, czyli realizują to, co mieści w sobie pojęcie *μαθητής*, stają się naśladowcami Jezusa. Ich świadectwo, podobnie jak wcześniej nauczanie Jezusa, również nie musi być tak skuteczne, jakby tego chcieli. O skuteczności świadectwa/nauczania można się jednak przekonać obserwując plon – sukcesywne rozprzestrzenianie się ewangelii, a tym samym królestwa Bożego, po świecie dzięki tym, którzy uwierzyli, stali się naśladowcami swoich nauczycieli i podjęli dzieło dalszego głoszenia dobrej nowiny. Poprzez niedookreśloność i otwartą interpretację postaci siewcy tekst przypowieści sugeruje też, że skuteczność zasiewu nie jest zależna od siejącego, raczej od rodzaju „podłoża”; kolejni siewcy zatem nie powinni przypisywać sobie zasług w zasianiu słowa na dobrym gruncie²³.

Jeśli przyjąć, że mowa programowa ma charakter edukacyjny (nauczający i wychowawczy), to wedle współczesnych szerokich definicji wychowania, cały inicjowany przez nią proces prowadzi do tego, aby uczniowie „pozyskali wiedzę i umiejętności [...] nabyli trwale orientacje wartościujące [...] stabilne kompetencje do działania, [...] spójne [...] właściwości zachowania się w zmiennych sytuacjach w różnych okresach życia [...]”²⁴. Weryfikacją wiedzy, umiejętności, kompetencji będą działania uczniów w odpowiedzi na mowę misyjną w Mk 16,15-18. Nie bez przyczyny ekskluzywne nauczanie Jezusa zostało ograniczone w właśnie ten sposób. Mowa misyjna jest bowiem podsumowaniem całej formacji uczniów, a jednocześnie pozwala na postrezurekcyjną reinterpretację mowy programowej, kiedy *mysterion* związane ze zbawczą śmiercią

²² Por. N. C. Burbules, dz. cyt. (27.11. 2015).

²³ Por. S. Haręzga, dz. cyt., s. 105, który akcentuje, że „niepowodzeniom **nie jest winny** siewca, ale zły grunt. To nie Słowo jest nieskuteczne, ale często brakuje mu odpowiedniego przyjęcia”.

²⁴ Z. Kwieciński, dz. cyt., s. 11

Jezusa jest już zrozumiałe, i na bardziej szczegółowe dookreślenie/aktualizację elementów, które występowały w Mk 4,15-20. Najlepiej ujmuje to forma tabelaryczna, która umożliwia też obserwację zgodności i odpowiedności tych elementów:

Elementy przypowieści	Mk 4,15-20	Mk 16,15-16
1. Siewca →	1. (niedookreślony); wariant 1 → Jezus wariant 2 → uczniowie;	1. uczniowie;
2. Ziarno →	2. słowo;	2. ewangelia;
3. Sianie →	3. głoszenie/świadectwo;	3. głoszenie/świadectwo;
4. Droga →	4. ci, do których przychodzi szatan i zabiera słowo;	4. ci, którzy nie uwierzyli i będą potępieni;
5. Skalisty grunt →	5. ci, którzy z radością przyjmują słowo, ale nie mają korzenia, są niestali, a gdy przychodzi ucisk lub prześladowanie ze względu na słowo, gorszą się;	5. ci, którzy nie uwierzyli i będą potępieni;
6. Ziarno zasiane między cierniami →	6. ci, którzy usłyszeli słowo, ale troski tego wieku i uluda bogactw, i pożądanie innych rzeczy owładnęły nimi i zaduszają słowo tak, że nie wydaje ono plonu;	6. ci, którzy nie uwierzyli i będą potępieni;
7. Ziarno zasiane na dobrej ziemi →	7. ci, którzy słuchają słowa, przyjmują je i wydają owoc trzydziestokrotny, sześćdziesięciokrotny i stokrotny → świadectwo budzące wiarę u innych/następnych;	7. ci, którzy uwierzyli, zostali ochrzczeni i będą zbawieni;
8. Zwielokrotniony plon →	8. podjęcie działań siewcy przez uczniów/skuteczność zwiastowania przez nich ewangelii.	8. podjęcie głoszenia ewangelii przez tych, którzy uwierzyli dzięki świadectwu uczniów.

A zatem powierzenie (danie) uczniom *tajemnicy królestwa Bożego* wiąże się nie tylko z właściwym biernym zrozumieniem przypowieści, ale też z przygotowaniem ich do roli, jaką mają odegrać w rozprzestrzenianiu się królestwa Bożego. W pełni przygotowani do podjęcia zasiewu będą dopiero po śmierci

i zmartwychwstaniu Jezusa, a swoje świadectwo będą mogli włączyć w głoszenie ewangelii, zarówno tej, którą wcześniej głosił Jezus, jak i tej o Jezusie.

Bardzo dobrze tę binarność oddaje fraza z inicjalnego zdania Mk 1,1: εὐαγγέλιον Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ θεοῦ z *genetivem obiectivem* i *genetivem subiectivem*. W całym Markowym utworze widać proces przekształcania się ewangelii (głoszonej przez) Jezusa w ewangelię o Jezusie Chrystusie, którą mają głosić uczniowie. Stopniowo więc zmienia się zakres treściowy zasiewanego *słowa* (ο λόγος). W mowie programowej było to zwiastowanie królestwa Bożego przez Jezusa. W Mk 6,7-13.30, kiedy uczniowie zostali wysłani po raz pierwszy, wyposażeni w moc podobną do Jezusowej, treść głoszonych przez nich nauk określona jest jako *wezwanie do nawrócenia* (Mk 6,12). Nie odbiega więc od tego, co głosił Jan Chrzciciel (Mk 1,4), ani od tego, czego publicznie nauczał Jezus (Mk 1,15). Można przypuszczać, że uczniowie w swoich wezwaniach do nawrócenia powoływali się na autorytet Jezusa jako nauczyciela i jako herolda nadchodzącego królestwa. Oznaczałoby to, że przy pierwszym rozesłaniu zasiewane przez uczniów *słowo* obejmuje nie tylko nawoływanie do nawrócenia i zwiastowanie nadejścia królestwa Bożego, ale i wskazywanie na Jezusa jako tego, który o królestwie naucza z mocą, i tego, który ich posłał. Warto podkreślić, że w tym czasie uczniowie nie mieli jeszcze pełnej świadomości, kim jest Jezus. Będąc świadkami cudów dokonywanych publicznie i *na osobności*, zastanawiali się, kim jest cudotwórca (Mk 4,41)²⁵. Kompletny zakres treściowy zasiewanego *słowa* hagiograf zdaje się ujawniać dopiero w powielkanocnej mowie misyjnej, w której ekwiwalentem *słowa* staje się binarnie, jak wspomniano, rozumiana *ewangelia*. Poznana jest też zupełnie tożsamość Jezusa jako mesjasza i Syna Bożego.

Nakaz: „Idźcie na cały świat, głoscie ewangelię każdemu stworzeniu” w Mk 16,15 stanowi zatem równoznacznik *zasiewania słowa* w Mk 4,14; przewidywania, że – dzięki głoszonej ewangelii i świadectwu – ten, „kto uwierzy i zostanie ochrzczony, będzie zbawiony” w Mk 16,16a, to paralela do padania słowa/ziarna na dobry grunt w Mk 4,20; natomiast zapowiedź: „kto nie uwierzy, będzie potępiony” w Mk 16,16b, to odpowiednik ziarna, które padło na złe podłoże i nie mogło wydać plonu w Mk 4,15-19. Skoro w Mk 4,20 dobry grunt i wielokrotniony plon wiązały się z naśladowaniem Jezusa i podjęciem później zadania ewangelizacji, można przypuszczać, że Mk 16,16a również implikuje tę myśl – kolejni uczniowie/wierzący naśladowają i Jezusa, i swoich nau-

²⁵ Niektóre znaki – np. wskrzeszenie córki Jaira (Mk 5,22-24.35-43) – pozwalały częściowo domyślać się tożsamości cudotwórcy, jednak i przebieg zdarzenia, i domysły świadków musiały pozostać tajemnicą – Mk 5,43.

czycieli, przejmują ich rolę i podejmują ich misję. W ten sposób ewangelia rzeczywiście rozprzestrzenia się po świecie, staje się inkluzywna – jest bowiem głoszona *każdemu stworzeniu*, jak to zostało zaplanowane przez Boga od początku świata (*mysterion*), aby w czasach ostatecznych *wszystko połączyć w jedno w Chrystusie*.

Na koniec warto dodać, jaka strategia edukacyjna towarzyszy tej ekskluzywnej nauce. Nauczanie ekskluzywne jest nauczaniem systematycznym, ściśle związanym z wychowywaniem, stopniowym formowaniem uczniów, w przeciwieństwie do okazjonalnego, przygodnego nauczania tłumów, których duży procent stanowią zupełnie przypadkowi, jednorazowi słuchacze, w mowie programowej określani jako ci, którzy są *na zewnątrz*. Dlatego w Ewangelii Marka przypowieści, w których konwencję gatunkową wpisana jest pewna niedookreśloność i dowolność interpretacyjna, są formą nauczania ogólnego, skierowanego do tłumów (4,1-9; 12,1-12). Każdy z odbiorców, opierając się często na własnym doświadczeniu i kompetencjach, miejsca niedookreślenia wypełnia własnymi treściami, różnie też rozkłada akcenty. Innymi słowy – nauczanie w przypowieściach bardzo dobrze wpisuje się w strategię problemową – jeśli zastosować klasyczną już klasyfikację kształcenia wielostronnego Wincentego Okonia – nauczanie przez odkrywanie, samodzielne dochodzenie do znaczeń i wiedzy²⁶. Również treściowo to od początku inkluzywne nauczanie jest o wiele mniej związane z *tajemnicą królestwa Bożego* niż nauka ekskluzywna. Często jest to też odpowiedź na konkretne pytania czy zarzuty i ustosunkowanie się do faryzejskiej interpretacji prawa (2,5-11.19-22.23-28; 3,22-30.32-35; 7,1-17; 8,11-13; 9,42-50; 10,1-12.17-22; 11,15-19; 12,13-17. 18-27.28-34. 38-40). Natomiast nauka dla wybranych wymaga konkretności i jednoznaczności, prawidłowego zrozumienia przekazywanych treści. Nie ma tu miejsca ani na *burzę mózgów*, ani na samodzielne dochodzenie do prawdy, prawda jest objawiana (1,38; 7,17-23; 8,31; 9,12-13.31.35; 10,23-31.33-34.42-45; 11,22-26; 12,43-44; 13,2.5-37; 14,20-25.27-28.38). Nic dziwnego, że dominantę takiego nauczania stanowi strategia informacyjna, asocjacyjna. Wiedza transmitowana jest bezpośrednio od i przez nauczyciela i przyswajana w niezmienionej treści, a niejednokrotnie również w niezmienionej formie, przez uczniów, w przeciwieństwie bowiem do rozbudowanego nauczania inkluzywnego, nauczanie ekskluzywne w Mk ograniczone jest często do jednego lub dwóch zdań, które łatwo zapamiętać. Wielki nacisk położony jest na autorytet nauczyciela-siewcy słowa. Jezus jest niekwestionowanym autorytetem. Podobnymi autorytetami powinni stać się – przez odpowiednią formację/wychowanie – również póź-

²⁶ H.K. Lee, art. cyt. (26.11.2015).

niejsi siewcy. Choć oczywiście w miarę inkluzywizacji i uniwersalizacji chrześcijaństwa akcent zostaje przesunięty z osoby siewcy/nauczyciela na słowo – treść przekazywanej nauki.

Summary: Teachings for Chosen Few. Characteristics of Exclusive Teachings of Jesus in the Gospel of Mark

The article presents analysis of those fragments of Jesus' ministry in the Gospel of Mark that were directed exclusively to the addresses referred to as "Disciples and/or the Twelve. The frames for these teachings are contained in the Parable of the Sower (Mk 4,11-20) and in the Mission Speech (Mk 16, 15-17). The parable and its explanation, that may be called Jesus' programme speech, assume their final and appropriate meanings when combined with the Mission Order.

The Mission Order, on the other hand, interpreted in the light of explanation of the Parable of the Sower, takes into consideration variants of the Sower's identity present in the Parable, circumstances of Gospel preaching and reactions to the conveyed contents.

Keywords: Mark's Gospel, Teaching, Teacher, Authority, Disciples, Parable of Sower, Kingdom of God, Mission Speech, Exclusivity

dr hab. Kalina Wojciechowska jest profesorem w Katedrze Wiedzy Nowotestamentowej i Języka Greckiego ChAT oraz profesorem EWST we Wrocławiu, wykłada również na wydziale Artes Liberales UW. Jest członkinią Komitetu Nauk Teologicznych PAN, Zespołu Języka Religijnego Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN oraz Międzywyznaniowego Zespołu Tłumaczy Towarzystwa Biblijnego w Polsce; jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół analizy ksiąg narracyjnych Nowego Testamentu.